

Valtiopäiväpapiston osuus eduskunnan kielto-keskustelussa v. 1919–1932

Mauri Larkio

Kieltolain säätäminen

1. 6. 1919 voimaan tullut kielto- laki ei ollut sen päivän lapsi, sillä lakisäätteen ehdoton raittius sisältyi mm. vuonna 1883 perustetun Raittiuden Ystävien ohjelmaan, työvään juomalakkoon vuonna 1898 ja vuotta myöhemmin perustetun Suomen Työväänpuolueen ohjelmaan. Lisäksi esiintyi vaatimuksia kunnallisen kielto- lain säätämisestä. Suurlakko vuoden 1905 lopulla merkitsi ratkaisevaa käännettä, sillä yleisen ja yhtäläisen äänioikeuden myötä Suomelle säädettiin kielto- laki. Ensimmäisiin eduskuntavaaleihin lähdettäessä kaikki puolueet Ruotsalaista kansanpuoluetta lukuun ottamatta omaksuivat täydellisen kielto- lakikannan. Näytti siltä, että vuosisadan pyrkimykset ehdottoman raittiuden saavuttamiseksi olivat toteutumassa. Eduskunnassa riemulla tervehditty kielto- laki hyväksyttiin 31. 10. 1907 Wilh. Malmivaaran ehdotuksesta ilman äänestystä ja seisaalle nousten. Oppositio oli olemassa, mutta se vaikenä.¹

Suomen senaatti asettui kuitenkin vastustamaan lain vahvistamista ja jätti sen raukeamaan. Uudet yritykset sen voimaansaattamiseksi vuosina 1909 ja 1911 olivat tuloksettomia. Tarvittiin uusi ratkaiseva poliittinen käänne, Venäjän valtakumous, jonka jälkeinen väliaikainen hallitus vahvisti lain 29. 5. 1917. Sen mukaan alkoholipitoisten aineiden (yli kaksi tilavuusprosenttia) valmistus, maa-

hantuonti, myynti, kuljetus ja varastossapito muihin kuin lääkinnällisiin, teknillisiin ja tieteellisiin tarkoituksiin sekä kirkkoviiniksi oli kielletty.² Uusi kielto- laki oli pantava täytäntöön tilanteessa, jossa salakuljetus, salapoltto ja lääkintätarkoituksiin annetun alkoholin väärinkäyttö kukoistivat. Asiaa vaikeutti vielä erittäin suuresti maailmansodan aiheuttama yleinen moraalinen rappio ja lainkuuliaisuuden heikkous. Lain toimeenpano vuonna 1919 tapahtuu siis täysin toisenlaisessa henkisessä ja yhteiskunnallisessa tilanteessa kuin sen säätäminen vuonna 1907.

Usko kielto- lakiin (v. 1919–1923)

Kieltolaissa oli todettu puutteita jo ennen sen voimaan tuloa. Tämä johti käytännössä siihen, että jo 1920-luvun alkua leimasivat lukuisat eduskunta-aloitteet. Matti Helenius-Seppälä, Niilo Liakka, Frans Kärki, Väinö Voionmaa, Rope Kojonen ja O. Reinikainen tekivät jo vuoden 1920 valtiopäivillä aloitteen lain tiukentamiseksi. Eduskuntakeskustelu kartoitti kansanedustajien mielipiteitä kielto- lakikiih- kosta äärimmäiseen oppositioon. Papist- on osuus tässä keskustelussa rajoittui siihen, että aloitteentekijöistä Frans Kärki oli pappi ja että teol. tri Erkki Kaila puheenvuorossaan arvosteli ankarasti lehdistön kielteistä suhtautumista kielto- lakiin. Lisäksi Kaila paheksui sitä, että

² Salonen, K.D.J.: Mikä on totuus alkoholikiellosta II. Helsinki 1921, s. 34; Hytönen, Viljo: Suomen raittiusliikkeen historia. Porvoo 1930, s. 267; Tuominen, Uuno: Autonomia-ajan yksikamarinen eduskunta 1907–1916. Helsinki 1958, s. 380.

¹ Valtiopäivien pöytäkirjat (lyhenne Vppk) 1907, s. 2991; Suomen ensimmäisen kielto- lakiehdotuksen kohtalo 1909, s. 25–35.

juoppouden kasvulla pyrittiin osoittamaan kieltolain mahdottomuus. Hänen pääargumenttinsa kieltolain puolesta oli puhtaasti eettinen, yhteisen hyödyn asettaminen yksilön vapauden edelle. Vaihtoehtoina olivat yksilön rajoittamaton vapaus, joka tuhosi yhteiselämää, ja yhteiskunnan suojeleminen pakkokeinoin. Näistä jälkimmäinen oli terve vaihtoehto, mikä käytännössä merkitsi johdonmukaisesti yhä ankarampia pakkokeinoja, koska lievemmat eivät olleet johtaneet tuloksiin. Mainittu aloite juutui kuitenkin suureen valiokuntaan tulematta lainkaan lopulliseen käsittelyyn.³

Vuoden 1921 valtiopäivillä Ruotsalaisen kansanpuolueen Georg Schauman ehdotti puolueettoman tutkimuksen suorittamista kieltolaista ja sen seurauksista. Tämän ehdotuksen johdosta valtioneuvosto asetti 2. 9. komitean Mikael Soinisen johdolla tutkimaan asiaa. Kuukauden työn jälkeen ilmestyneessä mietinnössä ehdotettiin mm. sakkorangaistusten koventamista, salakuljetuskulkuneuvojen tuomitsemista valtiolle menetetyiksi, ravintoloiden omistajien ja henkilökunnan sekä lääkäreiden ja apteekkarien rankaisemista laittomasta myynnistä.⁴

Opetusministeri Lauri Ingman arvosteli Soinisen komitean mietintöä ankarasti pitäen pahimpana sitä, että perusteluja oli vain neljä sivua eikä niiden valaisemiseksi nimeksikään asiatietoja. Vallinneet epäkohdat ja esitetyt hyökkäykset olisivat Ingmanin mielestä velvoittaneet komiteaa suhtautumaan vakavammin asiaan. Mikä saattoikaan tulla kieltolain kohtaloksi, kun sitä ajavien piirissä oli ”sellaista suvereenista tosiasiaan, realiteettien halveksimista”, kysyi Ingman. Monet kohdat olisivat kaivanneet selitystä sen sijaan, että komitea vain ”oli nähnyt välttämättömäksi”.⁵

Ruotsinkieliset edustajat olivat myös

liikkeellä, eivät aloitteittensa läpisaamisen toivossa vaan Schaumanin tavoin vähin eri murentamassa pohjaa lain alta. John Österholm, Ernst von Born, Axel Palmgren ja Theodor Homén tekivät aloitteita lain muuttamiseksi raittiusmieheksi väkijuomalainsäädännöksi. Laajahkoon keskusteluun osallistui pappisedustajista nimenomaan Paavo Virkkunen todeten, ettei hänen mielestään alkoholilainsäädännössä ollut muuta vaihtoehtoa kuin kieltolaki, jonka kannalla hän sanoi pysyvänsä. Jotkut kansanedustajat (mm. Voionmaa, Soininen ja Kojonen) olivat asettaneet kyseenalaiseksi em. aloitteiden lähettämisen valiokuntakäsittelyyn. Tällaista ajatusta Virkkunen vastusti: Koska kansanedustajalla oli aloiteoikeus, oli arveluttavaa, ettei aloitteita saatettu asianmukaiseen käsittelyyn. Kieltolain puolustajilla täytyi olla valmiutta asialliseen keskusteluun. Eduskunta päätti kuitenkin hylätä aloitteet valiokuntaan lähettämättä.⁶

Maaliskuussa 1922 eduskunta käsitteli hallituksen esitystä kovennetuksi kieltolaiksi. Lähetekeskustelu 7. 3. oli täysin kieltolakihenkinen, koska vastustajat eivät ottaneet siihen osaa. Toisessa käsittelyssä Homén ja Palmgren vastustivat koko lakia siihen liittyneiden epäkohtien vuoksi. Eduskunnan 2. varapuhemies, teol. tri Paavo Virkkunen vastasi heille laajasti myöntäen, että kieltolain puolustajilla oli vaikeuksia. Hän uskoi kuitenkin parempaan tulevaisuuteen mm. tilastojen perusteella. Hän arvosteli Homénia ja Palmgrenia eettisin näkökohdin: Yksilön vapaudelle ei saanut antaa ratkaisevaa arvoa, sillä ”me emme ole vastuussa vain itsestämme, vaan me olemme vastuussa toisistamme ja kokonaisuudesta”. Tässä vaiheessa Virkkunen oli ankara kieltolakiemies, mutta siitä huolimatta hän suhtautui epäilevästi kovennettuihin rangaistuksiin pyrkivään lakiehdotukseen. Kieltojen ja rangaistusten sijasta oli saatava myönteisellä ohjelmalla ihmiset innostumaan hyvään. Hän sanoi eduskun-

³ Vppk 1920, s. 74, 1249—1277, talousvaliokunnan mietintö no 3; Vppk 1921, liite IV:6.

⁴ Komiteamietintö no 19, 1921; Immonen, Erkki: Katsaus alkoholilainsäädännön tapahtumiin vv. 1919—1931. Alkoholipolitiikka 23: 141—159, 1958.

⁵ Uusi Suomi 12. 10. 1921.

⁶ Vppk 1921, s. 186—218; liite VIII:1 ja VIII:2.

nassa mm. näin: ”Minun henkeni sopeutuu vastahakoisesti tällaiseen pakkolainsäädäntöön... Pitemmälle kielteisten keinojen käyttämisessä juomatavan poistamiseksi ja raittiuden edistämiseksi ei voitane mennä. Minusta tuntuu, että me olemme, tosin ajan olojen ja olosuhteiden pakosta tulleet sille äärimmäiselle rajalle, jolle yleensä lainsäädännössä tällaisissa asioissa saattaa mennä, kun on tehtävänä kieltolain vakiinnuttaminen kansan elämässä.” Lakia tärkeämpi oli vakaumuksellinen raittiustyö, joka oli pahasti la-
massa. A.A. Granfeltin aika oli ohitse ja mm. puoluepoliittiset pyrkimykset olivat aiheuttaneet haittaa raittiustyölle.⁷ Virkkusen kriittisistä näkökohdista huolimatta eduskunta hyväksyi kovennetun kieltolain 7. 4. 1922, ja valtioneuvosto antoi myöhemmin kunnille yksityiskohtaiset ohjeet sen valvonnasta.⁸

Ruotsinkieliset kansanedustajat pitivät asianaan ehdottaa tässäkin vaiheessa tutkimuksia ja jopa kansanäänestystä, johon kannusti Ruotsin kieltolain niukka tappio kansanäänestyksessä vuonna 1922 (49 %—51 %). Keskusteltaessa Schaumanin kansanäänestysesityksestä K. R. Kares piti aloitetta omituisena ja ilmaisi kieltolain kannattajien kiitollisuuden siitä, että Schaumanin ajatukset osoittivat, miten heikot lain vastustajien argumentit olivat. Kares totesi sen mahdollisuuden, että kieltolaki kumottaisiin, mutta torjui sen samalla uskoen, että täyskielto oli voittava myös muissa maissa. Myös Lauri Ingman asettui vastustamaan kansanäänestystä, ja lyhyen keskustelun jälkeen eduskunta hylkäsikin aloitteen.⁹

Eduskunnan ja hallituksen toimissa oli 1920-luvun alussa selvästi kaksi pääpyrkimystä: rangaistusten koventaminen ja

yhä useampien tekemuotojen kriminalisoiminen. Äänestyksissä ja keskusteluissa valtiopäiväpapisto ei kuitenkaan toiminut vaa’ankielenä tai vaikuttanut ratkaisevasti mielipiteen muodostukseen, koska eduskunta lähes kokonaisuudessaan jo puolueohjelmien tähden oli kieltolain kannalla.

*Kovennetun kieltolain ja
vakaumuksellisen raittiustyön kausi
(v. 1924—1926)*

Valtiopäivien kieltolakikeskusteluissa tuli muutaman vuoden hiljainen kausi, kun vuodesta 1922 eteenpäin lähinnä odotettiin kovennetun lain tuloksia. Vain kaksi aloitetta katkaisi hiljaiselon. Toinen niistä johti kieltolakikomitean asettamiseen 1. 10. 1925. Tämä ns. Virkkusen komitea oli selvästi raittius- ja kieltolakimielinen, sillä siihen kuuluivat teol. tri Paavo Virkkunen, raittiuslautakuntien ylineuvoja Väinö Kivilinna, osastopäällikkö Niilo Liakka ja prof. Väinö Voionmaa sekä vähemmän raittiuskeskusteluun osallistuneet pormestari Väinö Hakkila ja hallitussihteeri Eero Kivikataja. Tämä yksipuolisuus aiheutti myös arvostelua.¹⁰

Valtioneuvoston 6. 6. 1922 asettaman alkoholikomitean mietintö siihen liittyvine tutkimuksineen valmistui kesällä 1926. Se ei kuitenkaan sisältänyt merkittäviä ehdotuksia. Lisäksi se jäi samoihin aikoihin ilmestyneen Virkkusen kieltolakikomitean mietinnön varjoon. Tämä mietintö ei ollut sensaatio. Komitean jäsenistö jo osoitti selvän kieltolakilinjan ja toiseksi Virkkunen oli antanut lehdistölle haastatteluja ja väliaikatietoja jo edellisenä talvena sekä kirjoittanut kirjasen Alkoholiton kulttuuri, johon hän oli koonnut keskeisimmät ajatuksensa julkisuudessa käymistään keskusteluista. Väli-
raportissaan Virkkunen jo mainitsi komitean keskittyvän viiteen pääkohtaan: 1) taiste-

⁷ Vppk 1922, s. 2127—2251; asiakirjat II. Talusvaliokunnan mietintö no 15; siviilivaliokunnan mietintö no 73—73a.

⁸ Vppk 1922, s. 2236—2310, äänestykset s. 2522—2523.

⁹ Vppk 1922, s. 52—56; asiakirjat V:2; talusvaliokunnan mietintö no 6; liite IV:3; Ruotsin kieltolakiäänestyksestä mm. Kylväjä 1922 s. 261 ja 1923 s. 12; Åbo Underrättelser 21. 9. 1922; Svenska Pressen 21. 9. 1922; Vasabladet 29. 9. 1922.

¹⁰ Vppk 1924, s. 273—310, 2029; liite IV:1, s. 477, 489; liite IV:6; asiakirjat V:1 ja V:2. Ks. myös Immonen, Erkki: mt. s. 151 ja Immonen, Erkki: Alkoholitutkimusta kieltolain aikana, s. 25. Alkoholikysymys 37, 1969.

luun meritse tapahtuvaa salakuljetusta vastaan, 2) paremman välineistön saamiseen tullilaitokselle, yhteistyön parantamiseen tullin sekä merenkulku- ja luotsilaitoksen kesken, 3) poliisin ja raittiuslautakunnan suhteiden lähentämiseen, 4) spriikeinottelun lopettamiseen ja 5) raittiusmielen kasvattamiseen.¹¹

Mietinnön ehdotuksiin oli lähinnä koottu eri tahoilla esitetyt mahdollisuudet kieltolain valvonnan tehostamiseksi. Tässä tilanteessa esivallan perääntyminen jyrkältä kieltolakikannalta näytti mahdolltomalta. Näihin aikoihin heräsi kuitenkin entistä vakavammin otettava ajatus kansanäänestyksen suorittamisesta. Norjan osittainen kieltolaki oli kärsinyt tappion ja USA:ssa kieltolain vastustus oli voimistunut. Suomessakin asiantuntijat olivat entistä erimielisempiä, minkä lisäksi voitiin kysyä, oliko Suomen julkinen elämä valheellista, koska maassa oli viralliset kieltolaki puolueet ja kuitenkin lakia yleisesti rikottiin.

Kiihtyvään kieltolakitaisteluun (v. 1927—1930)

Virkkusen komitean ehdotukset tulivat päätös- ja toimenpideasteelle 1928, jota ennen eduskunta oli vaihtunut. Valtiopäivien suuri enemmistö oli edelleen kieltolain kannalla. Ainoa tärkeä muutos oli siinä, että vaalien edellä Kokoomuspuolue salli edustajilleen vapauden olla kannattamatta lakia. Juuri tähän puolueeseen kuuluivat papeista mm. Lauri Ingman, Paavo Virkkunen ja W.-K. Kuuliala, joilla keskusteluissa tuli olemaan hyvin merkittävä asema.

Kieltolakikomitean ehdotukset hyväksyttiin sellaisinaan. Keskustelussa Kuuliala, Ingman ja Päivänsalo arvostelivat kuitenkin jyrkästi esitystä, että laittoman alkoholin ostaja vapautettiin rangaistuksesta, jos hän todisti myyjää vastaan. Tämä oli heidän mielestään vastoin oikeustajuntaa ja moraalia. Tuliko rikollinen vapaaksi rikoksesta antamalla ilmi kanssarikollisen? Mainitut papit olivat

¹¹ Kotimaa 18. 12. 1925; Waasa 19. 12. 1925.

tinkimättömästi kieltolain kannalla, mutta pitivät tavoitteen saavuttamisen keinoja tältä osin sopimattomina. Eduskunta hyväksyi kuitenkin komitean ehdotukset äänin 122—49.¹² Tämä toimenpide oli valtiovallan viimeinen laaja yritys tiukentaa kieltolakia ja sen täytäntöönpanoa. Samaan aikaan kieltolakiusko oli vähitellen murtumassa, erilaiset katso-mukset risteilivät kansan keskuudessa eivätkä poliittiset puolueetkaan olleet enää vakuuttuneita kannastaan.

Tilanteen epämääräisyyttä osoittavat myös lukuisat aloitteet. Ruotsalaisen kansanpuolueen edustajat muokkasivat jatkuvasti yleistä mielipidettä lain kumoamiseen tähtäävillä aloitteillaan. Kieltolakimielisten keskuudessa epätietoisuus alkoi yhä selvemmin leimata kannanottoja. Tämä näkyy ehkä selvimmin Riihimäen kirkkoherran, kansanedustaja W.-K. Kuulialan eduskunta-aloitteessa vuoden 1929 toisilla valtiopäivillä. Aloite perustui ”yhä räikeämpään tapainturmelukseen” ja väkijuomien osuuteen siinä. Tämän vuoksi ei ollut mielekästä jatkaa raittius-taistelua tietämättä, millainen tilanne todellisuudessa oli. Sen tähden asiaa oli — jälleen kerran — tutkittava.¹³

Kuulialan aloite aiheutti julkista keskustelua.¹⁴ Sen käsittely eduskunnassa liittyi Aino Lehtokosken aloitteen käsittelyyn, koska aihepiiri oli sama. Jälkimmäinen sisälsi ehdotuksen komitean asettamisesta selvittämään kieltolain tehostamista ja viranomaisten velvollisuuksia. Tätä tilannetta Kuuliala piti koko kieltolakikeskustelun käännekohtana. Siihen asti valiokuntien mietinnöissä oli aina ollut optimistinen sävy. Nyt todettiin avoimesti kehityksen kulku huonoon suuntaan, salakuljetuksen ja kotipolton lisääntyminen sekä kieltolaki- ja muun rikollisuuden kasvu. Lohduton johtopäätös oli, että ”maamme raittiustilannetta täytynee pitää tällä kertaa huonona”.

¹² Vppk 1927, s. 84, 207—215 ja 1928, s. 273.

¹³ Vppk 1929 II, liitteet IV:4, s. 402.

¹⁴ Ks. Larkio, Mauri: Papisto ja raittiuskysymys kieltolain voimassaolon aikana 1919—1932. Rauma 1976, s. 115—117.

Oman aloitteensa käsittelyn yhteydessä Kuuliala liikkui samoilla pessimistisillä linjoilla puhuessaan ”murheellisesta raittiustilanteesta” ja väärästä optimismista. Tulevaisuus ei näyttänyt hyvältä mm. seuraavista syistä: 1) Salakuljettajat ja trokarit eivät muodostaneet vaikeuden ydintä, vaan kieltolakia rikkovat laajat joukot. Jos kansa olisi ollut raitis, kauppa ei olisi menestynyt. 2) Hallitukseen kohdistettiin jatkuvasti turhia toiveita, koska koko kieltolain ajan niissä oli ollut johtavia kieltolakitaistelijoita, jotka olivat tehneet kaikkensa asian hyväksi, mutta huonoin tuloksin. 3) Raittiuslautakunnilta odotettiin tehostuvia toimenpiteitä, vaikka niihin oli jo kutsuttu paikkakuntien innokkaimmat asianharrastajat, jotka eivät olleet saavuttaneet usean vuoden aikana mainittavia tuloksia. 4) Samasta syystä ei tulevaisuutta voitu rakentaa poliisiohjaajien, raittiuspoliisien ja muiden järjestysviranomaisten varaan. 5) Usko siihen, että kansa olisi vielä noussut taistelemaan kieltolain puolesta, oli perusteeton, koska sellaisesta ei ollut nähtävissä mitään merkkejä, vaan päinvastoin lain kannattajien määrä oli jatkuvasti laskenut. Tässä tilanteessa oli ennakkoluulottomasti harkittava, mitä oli tehtävä.¹⁵

B.H. Päivänsalo, toinen pappisedustaja, asettui vastustamaan Kuulialan ehdotusta. Hänen mielestään tutkimukseen tarvittavat rahat oli pantava kieltolain täytäntöönpanoon. Oli hankittava tykkiveineitä ja ammuttava salakuljetusalukset upoksiin ja pantava trokarit vedelle ja leivälle. Kieltolaki on säilytettävä sellaisenaan nuorison, kotien, perheiden ja työväestön vuoksi. Eduskunnan keskustelut aaltoilivat puolesta ja vastaan kuvastaen yleisiä mielipiteitä ja toistaen julkisessa keskustelussa esitettyjä näkökohtia. Kuulialan esitys meni kuitenkin läpi toimeksiannon tosin kaventuessa.¹⁶

Huolimatta keskustelujen kriittisyydestä äänestystulokset osoittivat jatkuvasti eduskunnan suuren kieltolakienemmistön, jossa ei ollut havaittavissa muutoksia edes edellisiin vuosiin verrattuna. Tähän vaikutti ratkaisevasti se, että useimmat puolueet olivat sidotut ohjelmansa kieltolakiypykälään. Edustajat äänestivät enemmän puoluekannan kuin henkilökohtaisen mielipiteensä mukaan.

Syksyn 1929 ratkaiseva käänne

Ajatus kansanäänestyksestä oli esitetty jo vuonna 1922. Erittäin vilkkaasti siitä keskusteltiin vuosina 1926—1927. Asia sai uutta kantavuutta 5. 11. 1929 Paavo Virkkusen julkaistua Uudessa Suomessa laajan artikkelin ”Aseman tarkastelua raittiusviikolla. Eikö sittenkin kansanäänestys?” Vielä edellisenä keväänä Virkkunen oli kieltolain kannalla esitelmöidessään yleisessä kieltolakikokouksessa, mutta nyt oli tapahtunut muutos. Äänestysajatus ei siis ollut uusi, mutta uutta ja ratkaisevaa oli se, että tällä kerralla sen esitti tunnettu raittius- ja kieltolakimies sekä eduskunnan puhemies. Korkeamalta ja yllättävämmältä taholta ei tällaista olisi voitu odottaa, ja siksi Aseman tarkastelua -artikkeli aiheutti laajan ja kiihkeänkin polemiikin, jossa mm. kokoomuslaisten, kieltolakimielisten ja pappien mielipiteet menivät ristiin ja mursivat kieltolakirintamaa.¹⁷

Uuden alkoholipoliittisen ohjelmansa Virkkunen esitti 25. 4. 1930 Ylioppilaiden Raittiusyhdistyksen kohua herättäneessä kokouksessa, jossa hän suoraan ilmaisi, että kieltolain kaatuminen oli vain ajan kysymys. Tämäkin herätti laajan julkisen keskustelun, mutta peruskatsomuksistaan ja linjoistaan Virkkunen ei luopunut.¹⁸ Näin ollen ei liioiteltua sanoa, että juuri Virkkunen asemansa vuoksi oli avainhenkilö siinä käännekohdassa, jossa alettiin jouduttaa kieltolain kumoamista.

¹⁵ Vppk 1929 I, liite IV:5; 1929 II, asiakirjat V:2; 1930 I, s. 73—75, 118—128; Vppk 1930 I, s. 75—78, 187.

¹⁶ Vppk 1930 I, s. 136, 188—191, asiakirjat V:2.

¹⁷ Ks. Larkio, Mauri: mt. s. 136—143.

¹⁸ Ks. Larkio, Mauri: mt. s. 143—149.

Kieltolakitaistelun päätösvaihe alkoi tammikuussa 1931. Sitä ennen hallitus oli vaihtunut vuoden 1930 eduskuntavaalien jälkeen. Edellisessä, Kallion hallituksessa useimmat ministerit olivat olleet kielto-lain kannalla. Uusi, P.E. Svinhufvudin hallitus oli alkoholipolitiikassa vapaamielisempi ja tahtoi korjata raittiustilanteessa huomattuja epäkohtia komiteateitse. Se asetti 27. 1. 1931 ns. Björkenheimin komitean selvittämään raittiustilannetta ja esittämään muutoksia alkoholilainsäädäntöön ja toimenpiteitä kansanraittiu-den parantamiseksi. Tehtäväksianto ennakoi siis lain muuttamista.¹⁹ Komiteoiden asettamisessa on nähtävissä selvä kehityslinja: vuonna 1922 asetettu komitea tutki kielto-lain yhteiskunnallisia vaikutuksia, vuonna 1926 asetettu komitea keinoja lain valvonnan tehostamiseksi ja nyt viitattiin lain muuttamisen mahdollisuuteen. Muutos oli todennäköinen jo varhaisessa vaiheessa, sillä maanviljelys-neuvos Edv. Björkenheim oli luopunut ehdottomasta kielto-lakikannasta.

Vuoden 1931 aikana esiintyi lukuisia pyrkimyksiä ja mm. joukkoesiintymisiä kielto-lain kaatamiseksi, mutta merkittävimmin asiaa nopeuttivat hallituksen toimenpiteet ja ministerien esittämät mielipiteet. Merkittävillä paikoilla olivat opetusministeri Paavo Virkkunen ja sosiaaliministeri, rovasti Eetu Kilpeläinen, jotka olivat mukana valmistelemassa uutta alkoholilainsäädäntöä. Hallituksen taholta ensimmäiset vihjeet mahdollisesta kansanäänestyksestä tulivat touko- ja kesäkuussa. Paavo Virkkunen kirjoitti 10. 5. Uudessa Suomessa artikkelin Kansanäänestystä valmistettava. Hän painotti kaikille tuttua asiaa, että eduskunnan enemmistöpäätökset eivät vastanneet edustajien todellista mielipidettä. Tästä painostuksesta kansanäänestys saattoi vapauttaa. Toiseksi se oli tarpeen siksi, että Björkenheimin komitea oli juuri saamassa valmiiksi kielto-lain vastaehdo-

tuksen, jonka puuttumista aiemmin oli arvosteltu.

Hallitus alkoi valmistella kansanäänestysesitystä eduskunnalle. Samoihin aikoihin käydyssä vilkkaassa sanomalehtipolemiikissa mielipiteet jakautuivat eri suuntiin: osa ihastui kannattamaan varauksetta äänestystä, osa piti menettelyä huonona ja suorastaan hallitusmuodon vastaisena ja osa pitäytyi edelleen kielto-lakiin haluten siirtää ratkaisun myöhemmän ajankohtaan. Raittiuskokouksia lukuun ottamatta kesä ja alkusyksy olivat hiljaisen odotuksen aikaa, jonka Björkenheimin komitean mietinnön ilmestyminen katkaisi. Sen linja oli selvä: muutos oli välttämätön, mutta samalla oli määrätietoisesti pyrittävä kansanraittiu-teen. Tästä syystä komitea esitti puolikieltoa eli väkevien juomien kieltämistä.²⁰

Hallitus päätti 2. 12. antaa eduskunnalle esityksen neuvoa antavan kansanäänestysten toimittamiseksi. Siinä oli tiedusteltava: 1) Onko nykyinen kielto-laki pysytettävä voimassa ja sitä edelleen kehitettävä täyskiellon pohjalta? 2) Onko kielto-laki muutettava ja säädettävä laki, jossa sallitaan mietojen eli korkeintaan 12 painoprosenttia alkoholia sisältävien viinien sekä keskivahvuisten eli korkeintaan 3,2 painoprosenttia alkoholia sisältävien mallasjuomien valmistus, maahantuonti, myynti ja varastossapito laissa määrätyn rajoituksen ja ehdoin? 3) Onko kielto-laki kumottava ja säädettävä laki, jossa sallitaan sekä mietojen että väkevien alkoholipitoisten juomien valmistus, maahantuonti, myynti ja varastossapito laissa määrätyn rajoituksen ja ehdoin?²¹

Hallitus esitti kansanäänestyksen välitöntä suorittamista siksi, että kansa olisi välttynyt pitkältä ja repivältä agitaatiolta. Käytännössä tämä merkitsi sitä, että ne ryhmät, lähinnä kielto-lain puolustajat, jotka eivät olleet ennalta varautuneet taisteluun, eivät ehtineet vaikuttaa ylei-

¹⁹ Komiteanmietintö no 18, 1931, s. 1—2.

²⁰ Komiteanmietintö no 18, 1931; Ks. Larkio, Mauri: mt.s. 170—174.

²¹ Hallituksen esitys no 89, Vppk 1931, asiakirjat III. Eduskunnan päätös, Vppk 1931, s. 1633, 1642.

sen mielipiteen muodostumiseen. Toiseksi koko agitaatio keskittyi päivälehtiin. Julkisessa sanassa vedottiin hyvin paljon Paavo Virkkusen eduskunnassa pitämään puheeseen Raittiusmiehen mielipiteitä. Tällä puheella Virkkunen vaikutti kansanedustajiin, minkä lisäksi siihen vedottiin äänestystä edeltäneessä propagandassa hyvin paljon.

Virkkunen oli koonnut Raittiusmiehen mielipiteisiin tärkeimmät argumentit kieltolakia vastaan: 1) Se ei ollut estänyt alkoholin virtaamista maahan ja sen käyttämistä. 2) Salakuljetus ja kotimaassa luvattomasti valmistetun alkoholin paljous oli toivoton. 3) Kieltolaki oli paperilla, mutta ei käytännössä. 4) Se vaati enemmän kuin kansan oikeustaju myönsi oikeaksi ja johti ristiriitaisuuteen, koska ihmiset eivät alistuneet lain vaatimuksiin, ja 5) oli runsaasti lainsäätäjiä, jotka säätivät lain muille, mutta eivät itselleen. Virkkunen myönsi avoimesti olleensa kieltolakimies. Hän edellytti kuitenkin itseltään ja muilta valmiutta tunnustaa tilanteen toivottomuus sekä piti raittius- ja kieltolakiväen suurena erehdyksenä taipumattomuutta tosiasioiden edessä. Vain valtiovalta saattoi laukaista kestävämmän tilanteen järjestämällä alkoholin saannin mahdollisuuden ja soveltamalla sen käyttöön kansanraittiutta edistäviä pyrkimyksiä.²²

Virkkusen ministeritoverina vaikutti merkittävästi Eetu Kilpeläinen, joka piti äänestyksen kynnyksellä 28. 12. radiopuheen selostaen kieltolain vaiheita ja oman käsityksensä muuttumista. Alkuaikoina silmien edessä oli kangastellut näky raittiista Suomen kansasta. ”Mutta me laskimme väärin”, totesi Kilpeläinen. Voittoisaa alkua seurasivat salakuljetus, lain rikkomiset ja väkivaltarikosten lisääntyminen. Viranomaiset olivat olleet voimattomia ja väsyneitä, siviiliväestö ei ollut auttanut; kieltolain toimeenpano oli vaikea. Sosiaaliministerinkin mielestä tilanne oli yksinkertaisesti kestämaton. Epäkohtien edessä hallituksella oli ”täysi

syy hankkia selvitys siitä, ovatko kansan oikeustajunta ja vakaumus edelleen kieltolain puolella vai haluavatko ne muutoksia alkoholilainsäädäntöön”. Puhuja toivoi runsasta osanottoa äänestykseen ja jokaisen äänestävän ”oman vakaumuksensa ja omantuntonsa mukaan”. Puhe sai hurskaan loppusilauksen kehotuksesta kristikansalle, että se muistaisi viedä asian rukouksessa Jumalan eteen pyytäen, että hän johtaisi asian tulokseen, joka olisi kansalle siunaukseksi.²³

Rovasti Kilpeläisen puheen ilmeisenä tavoitteena oli vaikuttaa kansan mielialaan siten, että se olisi asettunut lain tarkistuksen kannalle. Tästä syystä raittius- ja kieltolakimieliset arvostelivat häntä lehdistössä. Paavo Virkkunen halusi vielä äänestyspäivänä vaikuttaa Uuden Suomen lukijakuntaan. Huomattavimmat kieltolakipapit Antti J. Pietilä, S. Sirenius, Matti Tarkkanen, K.V. Hurmerinta, Juho Tuominen, B.H. Päivänsalo, K.V. Tamminen, Kosti Kankainen, Verner Louhivuori, E. Härö, V.A. Heikinheimo, Lauri Takala ja A.V. Kuusisto olivat julkaisseet lehdistössä vetoamuksen ”Suomen kristityille” kieltolain puolesta. Tähän Virkkunen vastasi 30. 12. Uuden Suomen pääkirjoituksessa Raittiustyö ja kieltolaki. Hän arvosteli kieltolakitaistelijoiden suvaitsemattomuutta, ylimielisyyttä ja kiihkoa, jotka olivat osoitusta siitä, että todellisen raittiustyön pohja oli kieltolain aikana käynyt kapeaksi. Koska nämä olivat halventaneet toisin ajattelevia, oli oikeutettua sanoa, että he toimivat enemmän vihassa vastustajiansa kohtaan kuin rakkaudesta omaan asiaansa.

Kansanäänestys ja kieltolain kumoaminen

Neuvoa antava kansanäänestys 29.—30. 12. 1931 muodostui laimeaksi, sillä vain 44,4 % äänioikeutetuista osallistui äänestykseen (miehistä 52,6 % ja naisista 37,2 %). Vaihtoehto 1 (kieltolain kannattami-

²² Vppk 1931, s. 1603—1606. Ks. myös s. 1390—1393.

²³ Uusi Suomi 29. 12. ja 30. 12. 1931; Kotimaa 30. 12. 1931.

nen) sai 217 169 ääntä eli 28 %, vaihtoehto 2 (viinien ja oluen vapauttaminen) 10 947 ääntä eli 1,4 % ja vaihtoehto 3 (myös väkevien juomien vapauttaminen) 546 293 ääntä eli 70,6 %. Viimeistä vaihtoehtoa kannatti miehistä 74,8 % ja naisista 65,3 %.²⁴ Eduskunnan tehtäväksi jäi muodollisen päätöksen tekeminen, jonka mukaan uusi alkoholilainsäädäntö astui voimaan 5. 4. 1932.

Syyt kieltolain kaatumiseen olivat raittiuspoliittiset, sisäpoliittiset ja maailmanpoliittiset. Raittiustilanne oli muodostunut kestäättömäksi. Salakuljetus ja -kauppa olivat aiheuttaneet rikollisuutta ja moraalin rappeutumista. Kieltolain edellyttämä valtion koneisto oli kallis ja tehoton, minkä lisäksi väkijuomaverot jäivät valtiolta saamatta. Maatalous kärsi, kun olut- ja väkijuomateollisuus ei ostanut viljaa. Lisäksi poliittiset puolueet olivat välinpitämättömät kieltolakiin

nähdessä ja maan lehdistö oli pikemminkin lakia vastaan kuin sen puolesta. Ratkaisevaksi tekijäksi muodostui yleismaailmallinen pulakausi, joka Suomessa tuntui vaikeimpana vuosina 1931—1932. Lisäksi on aihetta mainita mm. lapuanliike, joka syntyi alkuaan vastustamaan kommunismia, mutta jonka vanavedessä viihtyi kieltolain vastainen mieliala. Tätä osoittaa mm. sanonta, ettei Lapualla ollut muita raittiita kuin sankaripatsas ja vaivaispoika.²⁵ Kieltolain vaiheet ja kumoaminen ovat monien osatekijöiden summa. Päätteeksi onkin syytä vielä painottaa, että valtiopäiväpapisto muodosti yhden, tosin merkittävän osan kokonaisuudesta. Vastaavalla tavalla voidaan löytää muita ryhmittymiä ja seurata niiden vaikutusta julkisessa sanassa, eduskunnassa ja yleisen mielipiteen muodostuksessa. Näillä sivuilla on keskitytty kansanedustaja-pappeihin, mutta muidenkaan vaikuttajajaksilöiden ja -ryhmien merkitystä ei ole unohdettu.

²⁴ Suomen Virallinen Tilasto XXIX. Vaalitulasto C.

²⁵ Ks. Larkio, Mauri: mt. s. 184—185.